

El Brexit i la democràcia a Europa: Lliçons fonamentals

El Brexit prova que l'assimilació directa entre preguntar a la ciutadania i conèixer la seva voluntat és, si més no, qüestionable

El Regne Unit i la Unió Europea, camí del divorci. | Christoph Scholz/Flickr.

Superat el Dia de la Independència que amb tanta èpica buida de contingut havien pronosticat els partidaris del Brexit, es confirma la sospita: el relat simplista que des de maig del 2015 ha envoltat el procés de reconsideració de la pertinença de Regne Unit a la Unió Europea (UE) era un miratge. Ho era, almenys, en tres terrenys: el social, el polític i el procedimental. Tres dimensions del famós eslògan de campanya dels partidaris del Brexit: *Take Back Control*. Recuperem el control sobre la identitat, les institucions i la democràcia britàniques. Tres àmbits dels quals el sobiranisme català podria extreure'n lliçons valuoses.

En relació amb el primer, partidaris del Brexit van considerar que la transformació multicultural de la societat, en sentit polític, era un procés que es podria aturar i fins i tot revertir. Partien de la premissa que la identitat britànica es diluiria en l'increment de la diversitat que suposadament resulta de la pertinença a la UE. Aquest fenomen, deien, podria dinamitar els llaços de cohesió necessaris per a la convivència cívica i solidaritat ciutadana.

Aquest plantejament parteix de dues premisses errònies. En primer lloc, l'increment de la diversitat interna al Regne Unit no resulta de la seva pertinença a la UE sinó, principalment, del seu propi passat colonial. En segon lloc, **no és cert que una major homogeneïtat ètnica, cultural o lingüística resulti en una major cohesió social**: això és un mite del nacionalisme metodològic. L'heterogeneïtat històrica i present de la majoria dels estats-nació, començant pel mateix Regne Unit,

proven que aquest patró és, en el millor dels casos, una ficció operativa.

Sobre la dimensió política, **el Brexit va pretendre recuperar una noció de sobirania en què les institucions britàniques poguessin adoptar decisions autàrquiques**. És a dir, sense interferències no desitjades. Es plantejava que la pertinença a la UE constituïa, en aquest sentit, una ingerència excessiva en la capacitat de les institucions britàniques de regir sobre el poble britànic en matèries com ara el control fronterer, la jurisdicció o els estàndards regulatius. Aquest plantejament, però, obviava un element fonamental de l'actualitat: les interdependències.

Més enllà del debat més filosòfic al voltant dels límits de la inclusió democràtica, hi ha una realitat empírica que difícilment es pot ignorar: els fenòmens polítics, socials, culturals i econòmics ja no es restringeixen a l'àmbit de l'Estat-nació. Sense entrar a debatre si alguna vegada ho van fer realment, el flux de persones, béns, capitals, riscos globals i influències culturals impedeix pensar que les institucions estatals puguin realment ser autosuficients per a respondre als reptes que se'n deriven. Reconèixer-ho no implica negar l'autodeterminació ni exigeix participar de l'actual model d'integració com si es tractés d'un marc inapel·lable. Només implica acceptar que, **en l'època de les interdependències, l'autodeterminació efectiva serà transnacional o no serà efectiva**.

Finalment, tenim la dimensió procedimental. **Els partidaris del Brexit defensaven que el referèndum era el mecanisme que permetria acreditar amb caràcter fefaent la voluntat majoritària de la ciutadania**. Una voluntat que, al seu torn, adquiria automàticament caràcter de mandat democràtic irreversible. No en va, un referèndum planteja a la ciutadania una pregunta entorn d'una temàtica sobre la qual es considera que ha de prendre una decisió sobirana.

El Brexit va provar que aquesta assimilació directa entre preguntar a la ciutadania i conèixer la seva voluntat és, si més no, qüestionable. En primer lloc, per les dinàmiques que antecedeixen a la pregunta. Com a prova el contrast entre el cas de la independència d'Escòcia i el Brexit, la vàlua del referèndum dependrà del fet que hagi estat precedit d'una deliberació pública amb informació i dades contrastables, especialment pel que fa a les possibles conseqüències. Un altre aspecte problemàtic és el de la mateixa pregunta, que no necessàriament ha de plantejar-se en termes d'ultimàtum. Tanmateix, la clau es troba en el moment posterior. Especialment en un assumpte tan complex i transcendent, **resulta especialment rellevant incloure mecanismes per ratificar la decisió abans de fer-la irreversible**. És evident, a hores d'ara, que el procediment que ha conduït al Brexit no ha garantit cap d'aquests elements. Qüestionant si, efectivament, el Brexit reflecteix la voluntat del poble.

Ara bé, vol dir tot això que el Brexit només revela problemes interns de la societat britànica? Malauradament, també ha tret a la llum certes patologies de l'*statu quo* europeu que està volent sacrificar els britànics a l'altar de la seva concepció de la democràcia a Europa. Una concepció que, precisament, ens ha portat a la crisi en què ens trobem.

Boris Johnson, promocionant el vot pro-Brexit al referèndum del 23 de juny de 2016. Foto: Vote Leave

En primer lloc, la constatació que el *take back control* social que plantejava el Brexit és erroni ha servit per a reivindicar una suposada Europa postnacional. Mentrestant, el nacionalisme banal dels estats reforça les identitats estatals homogènies tant cap endins com cap enfora. **Plantejar el cas del Brexit com a exemple del fet que les identitats nacionals són cosa del passat implica obviar que, si bé les identitats nacionals es troben en procés de transformació, això no vol dir que siguin irrelevantes.** Una democràcia a Europa incapaç d'acomodar aquesta diversitat identitària serà una democràcia llastrada.

En segon lloc, el *take back control* institucional plantejat pel Brexit no és problemàtic, com afirmen els qui volen reproduir el model estatal jeràrquic a escala supranacional, per haver reivindicat l'autodeterminació de les institucions britàniques. De fet, com a prova el contrast entre el Brexit i el cas escocès, la reivindicació de l'autodeterminació pot plantejar-se en un sentit autàrquic o integrador. El problema, novament, no està en que els partidaris del Brexit reivindicuin l'autodeterminació, sinó en la concepció de l'autodeterminació que defensen. Una democràcia a Europa incapaç de reconèixer aquesta diversitat política serà una democràcia dominadora.

Finalment, el *take back control* procedimental no és problemàtic, com denuncien els defensors d'una visió més tecnocràtica de la democràcia, per haver fet servir l'eina del referèndum, sinó per la seva execució. Així com el mer exercici d'una consulta, per la seva apel·lació a la voluntat popular, no fa que la decisió sigui democràtica, **pretendre que un àmbit institucional pot ser democràtic basant-se únicament en el consentiment indirecte de decisions tècniques tampoc és democràtic.** Es pot debatre si els referèndums són el mecanisme òptim, quan ho són i com han de ser. Però no podem negar-los *a priori*. Una democràcia a Europa disposada a ignorar la seva dimensió popular serà una democràcia incompleta.

Els tres casos del *take back control* britànic ens parlen de tres dimensions de la democràcia a Europa que requereixen d'una profunda reflexió si volem sortir de l'actual crisi. Ara bé, les errades

Pensem.

del Brexit no impliquen que aquells que ho critiquen des de l'*statu quo* tinguin les solucions per a aquesta crisi. Perquè, en el fons, el que està en crisi no és la democràcia europea, entesa com allò que ens proveïm a través de les institucions europees. **El que està en crisi és la democràcia a Europa entesa com l'articulació d'un pluralisme social, d'àmbits institucionals i procediments que conviuen en un mateix espai.** Un espai on l'àmbit institucional català, per més que hi hagi qui no ho vulgui reconèixer, constitueix un element més on s'ha de treballar per garantir la democràcia a Europa. Que les lliçons del Brexit i les patologies que ha revelat contribueixin a encertar en aquesta tasca.